

برنامه‌ی درسی مبتنی بر شایستگی

اشاره

از جمله مهم‌ترین عناصر نظام آموزش و پرورش، برنامه‌های درسی آن هستند که باید از تناسب لازم در راستای اهداف، وظایف و تحولات مربوطه برخوردار باشند تا بتوانند نقش مؤثر خود را ایفا کنند. به طور منطقی در هر برنامه‌ریزی، باید به طور مداوم در پی بررسی چگونگی برنامه‌ها بود و در صورت لزوم، برای پاسخ‌گویی به نیازها، به تجدیدنظر در آن‌ها پرداخت. بازنگری در برنامه‌های درسی، به ویژه برنامه‌های درسی دوره‌ی متوسطه نیز از این قاعده مستثنا نیست. پرورش افراد برای ورود به جامعه، آموزش عالی و بازار کار توسط آموزش و پرورش، باید به گونه‌ای صورت پذیرد که نظام آموزش متوسطه شایستگی‌های لازم را در زمینه‌های عمومی و نیمه تخصصی و تخصصی در دانش‌آموزان ایجاد کند. این مهم محقق نخواهد شد، مگر آن‌که برنامه‌های درسی به گونه‌ای طراحی شوند که این شایستگی‌ها را در دانش‌آموختگان ایجاد و تقویت کنند.

کلید واژه‌ها:

برنامه‌ی درسی، آموزش
متوسطه، شایستگی،
برنامه‌ی درسی مبتنی بر
شایستگی، اشتغال.

نظام آموزش مبتنی بر شایستگی^۱

الگوی شایستگی‌ها در هر نظام آموزشی می‌تواند کاربردهای متفاوتی داشته باشد، از جمله این‌که برای نیازسنجی آموزشی افراد، تهیه و ارزشیابی برنامه‌ی آموزشی، ارزشیابی کارایی، اثربخشی آموزشی و نهایتاً برنامه‌ریزی برای رشد و پیشرفت خود

به کار رود [بیهام و مایر^۲، ۲۰۰۲].

- در واقع، کل فرایند طراحی هر نظام آموزشی را می‌توان بر مبنای شایستگی انجام داد. قطعاً نظام آموزش مبتنی بر شایستگی مجموعه ویژگی‌هایی دارد که موجب تمایز آن از سایر رویکردهای برنامه‌ریزی آموزشی می‌شود. به نظر سینگلا^۳ و همکارانش (۲۰۰۵)، برخی از ویژگی‌های آموزش مبتنی بر شایستگی عبارت‌اند از:
 - شایستگی‌ها با دقت لازم از دانش عمومی استخراج و صحت و سقم آن‌ها تعیین می‌شود.
 - در تدوین هر شایستگی، آموزش
- هدفمند می‌شود.
- ارزشیابی به همراه شرح دانش، نگرش‌ها و عملکرد مشخص انجام می‌شود.
- پیشرفت دانش‌آموزان درون برنامه، با آهنگ خاصی برای هر شخص پیش می‌رود.
- آموزش تا حد امکان انفرادی است.
- تأکید بیشتر بر نتایج است.
- الزامات مشارکت دانشجویان / کارگران در تدوین راهبرد یادگیری فراهم می‌آید.
- تجربیات یادگیری از طریق بازخورد دائمی هدایت می‌شوند.

جدول رویکرد مبتنی بر شایستگی در تقابل با رویکرد قدیمی آموزش (به نقل از ایلرپوش^۴ و همکاران، ۲۰۰۷)

رویکردهای آموزشی	رویکرد قدیمی	رویکرد مبتنی بر شایستگی
دوره‌ی پیش از آموزش	- دانش و تجربه برای یادگیرندگان، بیرونی (خارجی) هستند. - طراح برنامه‌ی درسی این دانش و تجربیات را گزینش و تنظیم می‌کند.	- یادگیرندگان دانش و تجربه را در زندگی شان کسب می‌کنند. - طراح برنامه‌ی درسی، تجربه‌ای را فراهم می‌کند تا ارزش‌ها و ایده‌های یادگیرندگان مورد بهره‌برداری قرار گیرند.
دوره‌ی آموزشی	- معلم دانش و تجربه را به یادگیرندگان ارائه می‌دهد. - یادگیرندگان به آن چه که ارائه شده است، گوش می‌دهند و توجه می‌کنند.	- یادگیرندگان موقعیت‌های جدید را تجربه می‌کنند و تجربه‌ی جدید را با یادگیری قبلی پیوند می‌زنند. - یادگیرندگان دانش و ارزش‌های جدید را بر می‌گزینند. - یادگیرندگان رفتارهای جدید را می‌آزمایند و دانش و تجربیات جدید را، هم از موقعیت‌های شبیه‌سازی شده و هم از جهان واقعی، کسب می‌کنند.
دوره‌ی بعد از آموزش	- یادگیرندگان رفتارهای جدید را در «دنیای واقعی» می‌آزمایند. - تجربه را بعد از پایان پذیرفتن آموزش شروع می‌کنند.	- یادگیرندگان به فرایند دانش و تجربه به عنوان مبنای اساسی دانش و تجربه تداوم می‌بخشند. - یادگیرندگان رفتارهای جدید را در محیط «دنیای واقعی» به کار می‌برند.

در جدول بالا نیز به برخی از این تمایزات اشاره می‌شود.

طراحی برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی

طراحی برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی شامل سه مرحله‌ی اساسی است:

۱. تعیین مدل شایستگی‌ها (بررسی پیشینه‌ی موضوع و مستندات داخلی، مصاحبه با افراد موفق و برجسته در سازمان، تهیه‌ی فهرست اولیه‌ی شایستگی‌ها، اعتباریابی شایستگی‌ها و تهیه‌ی مدل شایستگی)؛
 ۲. تشخیص نیازهای آموزشی؛
 ۳. شناسایی و اجرای برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی.
- پس از اعتباریابی شایستگی‌ها، شایستگی‌های مورد نظر و معتبر شناسایی می‌شوند. سپس برای

سطوح گوناگون، مدل شایستگی تهیه می‌شود. این مدل با اساس و پایه‌ی آموزش، ارزیابی عملکرد، جذب و استخدام قرار می‌گیرد. ویلیام بیهام نیز در اثر خود با عنوان «توسعه‌ی سیستم‌های منابع انسانی مبتنی بر شایستگی»، از همین سه گام برای طراحی برنامه‌های توسعه‌ای یاد می‌کند (بیهام، ۲۰۰۲). ارنست و دمیلو اس جی^۵ (۲۰۰۱) نیز طراحی برنامه‌ی درسی مبتنی بر شایستگی را در پنج مرحله نام می‌برند:

۱. شایستگی‌ها
 ۲. مهارت‌های گسترده (به همراه مهارت‌های جزئی)؛
 ۳. مهارت‌های عملی؛
 ۴. مهارت‌های شناختی؛
 ۵. موضوع درسی (محتوا).
- سینگلا و همکارانش (۲۰۰۵) ابعاد برنامه‌ی درسی مبتنی بر

شایستگی را شامل این موارد می‌دانند:

- شناسایی شایستگی‌ها؛
- استانداردکردن شایستگی‌ها؛
- آموزش مبتنی بر شایستگی؛
- تصدیق شایستگی‌ها.

آن‌ها بر همین اساس پنج گام را برای طراحی برنامه‌ی درسی مبتنی بر شایستگی ذکر می‌کنند که عبارت‌اند از:

- تعریف الزامات حرفه‌ای برحسب دانش، مهارت و نگرش (شایستگی‌ها).
- تعیین الزامات حرفه‌ای، هدف‌های یادگیری و دست‌یابی به هدف‌ها.
- حرکت از هدف‌های یادگیری و کسب اهداف، به یک برنامه‌ی یادگیری که توصیف‌گر موضوعاتی است که باید تدریس شود، و نیز رویکردهای تدریس و سنجش هدف‌ها.

○ ساختن طرحی برای حفظ کیفیت دوره .

○ تدوین راهبردهای اجرایی و ارزشیابی .

همان گونه که ملاحظه می شود، دیدگاه های متفاوتی در مورد طراحی برنامه ی درسی مبتنی بر شایستگی، و مراحل و ابعاد آن وجود دارد که منبعث از تعریف صاحب نظران در مورد آموزش و برنامه ی درسی، شایستگی ها و فراگیرندگان است .

کاربردها و مزایای

رویکرد شایستگی در بهسازی برنامه ی درسی دوره ی متوسطه

دیدگاه های متفاوتی در برنامه ریزی درسی وجود دارد که هر یک دارای مزایا و نقاط ضعفی است . از جمله ی آن ها می توان دیدگاه رشد و توسعه ی مهارت های ذهنی (مسئله محور)، دیدگاه محتوا محور (منطق گرایی علمی)، دیدگاه دانش آموز محور (تحقق خود) و دیدگاه جامعه محور نام برد . برنامه ریزی درسی مبتنی بر شایستگی را می توان دیدگاهی قلمداد کرد که به نوعی تمامی محاسن دیدگاه های یاد شده را دربر دارد . گواه این ادعا پژوهش هایی هستند که در این خصوص انجام شده اند :

والش^۶ (۲۰۰۲) در پژوهشی با عنوان «آموزش حرفه ها - این جانقشی برای یک رویکرد مبتنی بر شایستگی وجود دارد؟» اظهار می دارد که در استفاده از رویکرد مبتنی بر شایستگی، هر برنامه ی درسی را می توان به گونه ای طراحی کرد که فارغ التحصیلان را برای کار آماده

سازد، بر مهارت های تفکر انتقادی و حل مسئله، تأکید داشته باشد، مراحلی را برای یادگیری مادام العمر به منظور تداوم مهارت ها و کسب دانش به روز در نظر بگیرد، بیشتر رویکردی تلفیقی داشته باشد تا رویکرد مبتنی بر موضوع، و بر نتایج و اعمال قابل مشاهده تمرکز داشته باشد .

دانشگاه ها و دیگر نقش آفرینان در آموزش فنی و حرفه ای در جهان، براساس پژوهش دریافتند، برنامه ریزی مبتنی بر شایستگی، روشی برای آماده کردن فارغ التحصیلان برای کار در یک زمینه ی محیطی در حال تغییر است . بر همین اساس، ویژگی های طراحی برنامه ی درسی آموزش فنی و حرفه ای مبتنی بر شایستگی، بدین شرح برشمرده شده است :

۱. تمرکز بر عملکرد شغلی نه بر محتوای دوره ها
۲. اصلاح تناسب «آن چه که یاد گرفته شده» (محتواها)
۳. اجتناب از بخش بخش کردن سنتی برنامه های آکادمیک
۴. تسهیل تلفیق محتواهای قابل کاربرد برای شغل
۵. تولید درس های قابل کاربرد برای موقعیت های پیچیده
۶. حمایت از استقلال فردی
۷. تبدیل نقش معلمان به تسهیل کننده و تحریک کننده

نتیجه گیری

یکی از عناصر یا خرده نظام های اصلی آموزش و پرورش، برنامه های درسی هستند . تدوین کنندگان برنامه های درسی در عصر حاضر و در

آغاز قرن بیست و یکم باید به این نکته توجه داشته باشند که برنامه ی درسی باید به گونه ای تدوین شود که شایستگی های لازم (دانش، مهارت ها و نگرش ها) را در دانش آموختگان برای موفقیت آنان در موقعیت های متفاوت زندگی و شغلی شان ایجاد و تقویت کند . لذا بازنگری و طراحی برنامه های درسی مبتنی بر شایستگی را می توان گامی در جهت تقویت و احیای شایستگی های دانش آموزان متناسب با نیازهای جامعه و بازار کار تلقی کرد و ورود به جامعه و بازار کار پدید آورد و موجبات موفقیت آن ها را در موقعیت های گوناگون شغلی فراهم کرد . به منظور بهره گیری از مزایای برنامه ی درسی مبتنی بر شایستگی در آموزش متوسطه فعالیت های زیر توصیه می شوند :

- بازنگری برنامه های درسی و شیوه های آموزش و یادگیری موجود در ارتباط با برنامه ی درسی مبتنی بر شایستگی ؛
- شناسایی شایستگی های اساسی هر رشته (هر موضوع درسی) ؛
- فراهم کردن بستری برای ارتباط هرچه بیشتر آموزش متوسطه با جامعه و صنعت و آگاهی از نیازمندی های نیروی انسانی جامعه و صنایع به منظور استفاده در تدوین برنامه ی درسی مبتنی بر شایستگی ؛
- استفاده از ظرفیت های صنایع در فرصت های یادگیری دانش آموزان متوسطه و هم چنین برخورداری از حمایت های مالی و اطلاعاتی آن ها .

زیر نویس

1. Competency - based education
2. Byham, W & Moyer
3. Singla
4. Ellerbusch
5. Earnest & De Melo, S.J
6. Walsh

منابع

1. Byham, W & Moyer, R (2002). Using Competencies to Build A Successful Organization. Canada: DDI
2. Ellerbusch M. Kellie, Calkins F. Carl, Sanddal Nels (2007). Designing Competency-Based Instruction. UMKC Institute For Human Development.
3. Earnest J, De Melo F. (2001). competency-Based Engineering Curricula-An Innovative Approach. International Conference on Engineering Education.
4. Singla P. K, Rastogi K. M, Sunita Rani Jain (2005). Developing Competency-Based Curriculum For Technical Programms. National Symposium on Engineering Education. / India Institute of Science, Bangalore.
5. Walsh. J. Laurence (2002). Educational of Professionals-Is There a Role For a Competencye -Based Approach?. School of Dentistry, The University of Queensland.